

Nabucco, Estonia, Salambo

Jacqueline Tiibus

SUUR JA IDAMAIN

Elas kord ilmarikas kodanik Kane. Press heitis talle ette suhet nigela häälega preilikesega. Et too vaimustus ooperist, panid leheneegrid talle nimeks "Laulja". Kane andis vastulöögi. Ta lahutas naisest, kuigi too oli presidendi enda õde, ning abiellus "Lauljaga". Jäärapäine miljardär tahtis maailmale tõestada, et talle ei ole miski võimatu. Kiskumaks oma vastse kaasa hüüdnime ümber maha häbistavad jutumärgid, laskis ta ehitada maailma suurima teatri — Chicago Ooperimaja. Kuulsaim helilooja maksti kinni, et ta komponeeriks pompöösse ooperi "Salambo", mille nimiosas "Laulja" pidi gigandi sisse õnnistama. Röögatu raha eest palgati parimad asjatundjad. Kuni ooperit ehitati, pidid nemad tegema vaesest varesest primadonna...

"Salambo" kui teema valik suurprojekti tarvis oli kahtlemata õnnestunud. Järgiti pikaagest kogemust paigutada (ooperi)lavale idamaiseid süžeesid, mis võimaldaks rabada publikut eksootilise butafooriaga. 17. ja varasel 18. sajandil ülistasid sellised lavastused idamaise suurkuju nime all kohalikku monarhi, ooperi tellijat. Hiljem eesmärk teiseses. Orientaalsus muutus ohutuks vormiks, milles käsitleti monarhi ja monarhia pahesid. Louis' XVI õukonnas lubati lavastada küllalt mäsulise sisuga teoseid tingimusel, et nende tegevus toimuks vähemalt tuhat aastat tagasi ja tuhat lööd Pariisist eemal. Poliitilise allegooria eeliseid mõistis ka Giuseppe Verdi, kui ta hakkas kirjutama muusikat libretole Paabeli ja Assuri kuningas Nebukadnetsarist.

VÕIMAS ROHUSÖÖJA

Nebukadnetsar-Nabucco hävitas juutide võimu

ja meelearanduse ümber. Kaanon nõudis aga lembeliini süžee teljena ja ilusaid noori armastajaid. Nii valmis tõlgendus, millele nt "Kuningas Lear" on märksa lähedasem kui Vana Testament. Eetiline sõnum on muidugi sama, taandudes käskudele mitte kummardada

panev jõud; temata poleks midagi. Paali preestrid võivad ju temaga ja tema tahtel jälke plaane haududa, kuid algatus tuleb ikkagi bastardist tütrelt ja haavatud armastajalt. Publik jälgib Abigaili ja lavastajal on kõva pähkel pureda, et viimast käsujärgselt vastikuks

otseseks eeskujuks peetud Rossini "Moosesega".

Sellelt seisukohalt on ehk põhjendatud, et osa tegelasi ja stseene on asendatud teistega, mis sobivad konteksti. Prohvet Taanieli asemel on prohvet Zacharias. Sakarja raamat Piiblis pärineb poolenisti 6. saj lõpust eKr. Kriitikud paigutavad kuus viimast peatükki aramea keele osakaalu järgi paar sajandit hilisemasse aega. Sakarjat ning Nebukadnetsarit lahutas kaks põlvkonda. Ajalooline algkuju võib olla sõbralikul valveülemal Abdalol: tema meenutab kuninglikku kammerteenrite ülemat Aspenast, kelle hooleks Nebukadnetsar usaldas juudi vangide kasvatamise. Nabuccot ooperis tabav välk vastab tõelusele nii palju, et Piibli järgi tabas hullumeelsus kuningat, kui ta jalutas oma palee katusel. Tavatu õnnelik lõpp vastab tõele. Kõik muu on ooperiloojate väljamõeldis.

MIKS JA KUS?

"Nabucco" populaarsus esilavastuse ajal tulenes nimelt äärmiselt lihtsast süžeearendusest. Poliitiline sõnum oli esitatud õigel ajal ja õiges kohas, šifri ühemõttelisus lubas igahel peidetut hõlpsasti mõista. Hiljem jäi kahe ja poole tunni pikkusest partituurist ellu ainult "Va, pensiero" koor. Kuid Verdi ise ooperit ei unustanud ja esitas "Aidaga" selle parandatud modifikatsiooni. "Aida", mis oli kirjutatud juba kui "ooper ooperi pärast", elab edukalt edasi, kuigi haakub ehtsa ajalooa veel vähem kui "Nabucco".

Eestlasele on "Nabucco" sisulised motiivid tuntud mitmel moel. "Paabeli vangipõlv" on laialt levinud lentsõna, kuni Tootsi soovituseni "Kevades" (II, XIII), et Imelik riputaks kandle puu otsa, seoks oma pikad jalad sõlme ning võiks siis seal alla laulda ja nutta nagu juut Paabeli vangis. Muuseas, alates 1943. a väljaandest on see lause tekstis muudetud ning vihje juutidele kärbitud. Tammsaare, tutvustab Nebukadnetsari suurust oma "Juuditis". Kentsakaid allusioone "Nabuccoga" on meieni jõudnud angloameerika kultuuriruumist. "See on... Finis" karistab tädid Sally: "See

nakkas kirjutama muusikat libretöle Paabeli ja Assuri kuningast Nebukadnetsarist.

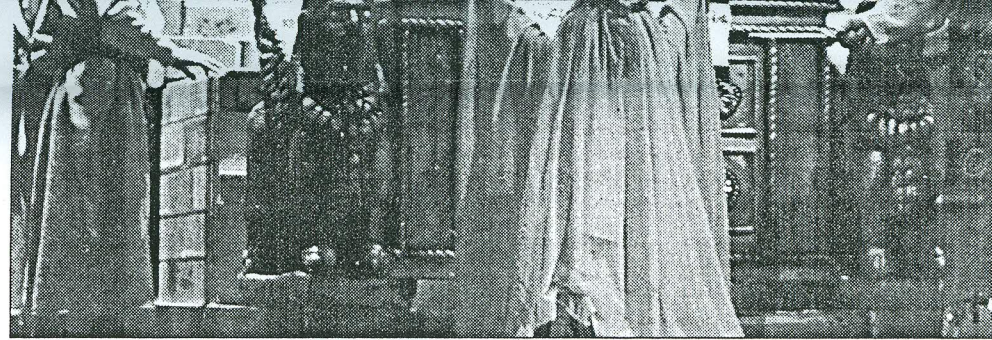
VÕIMAS ROHUSÖÖJA

Nebukadnetsar-Nabucco hävitas juutide võimu ja vaimu püha sümboli, Saalomoni templi Jeruusalemmas ning viis hulga juute, nende seas ka seadusliku troonipärija, oma pealinna vangi (605 e Kr). Vangipõlves oli juutidel aega kahetseda Jumalast eemaldumist. Sõnastati ka hulk prohvetlikke ennustusi Messiasse, vabane-mise ning Jeruusalemma uue tõusu kohta. Nebukadnetsar ise ei suhtunud võidetud juutidesse halvasti. Juudid võisid säilitada oma usukombed. Kuningas lubas juutide usu aluseid endalegi tutvustada. Ta hoolitses noorte vangide hariduse eest ning võttis neid hiljem nõuandjaiks.

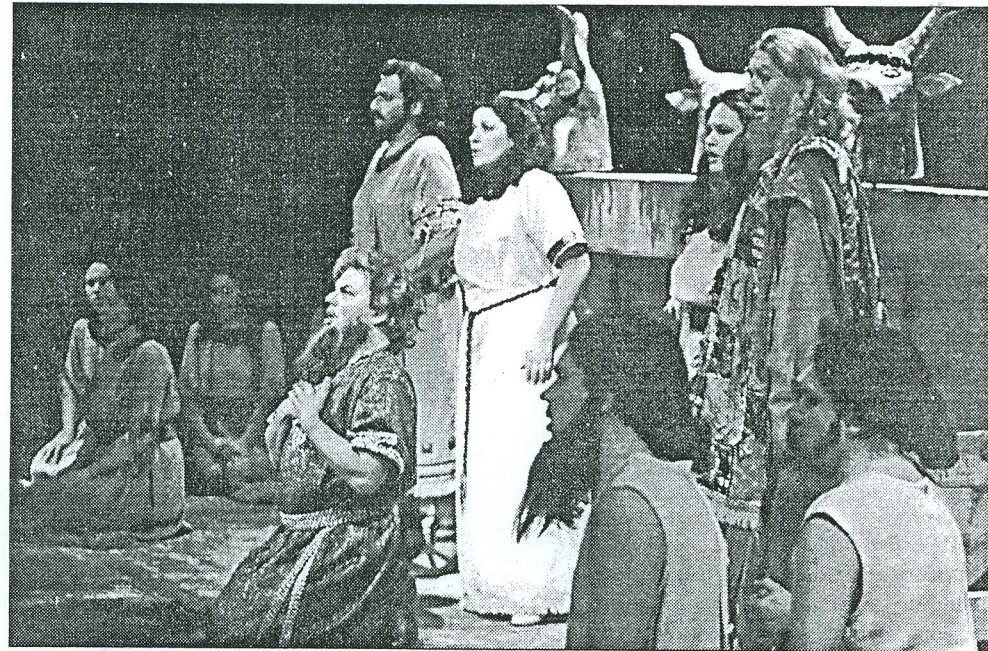
Siiski polnud soosing järjekindel. Piibli järgi võis Nebukadnetsaril olla äkkviha hooge ja eeldusi vaimuselguse tumenemiseks. Siit tuleneb loo järg. Kuninga liigne enesekindlus ja usk iseenda kõikvõimsusse olid väljakutse sellele, kes kõigist võimsam. Karistuseks läkitas taevane jõud maapealsele hullumeelsuse, kuid andestas pärast kannatusi ja kahetsust. Sellest episoodist on kuulsaks saanud hullu kuninga komme süüa haljast rohtu. Antiikmaailmas ei olnud see tegelikult üldse hullu tegu, vaid näitas pühendumust ja filosoofilisi vaateid. Siiski tundus taimetoit kentsakas veel noorele Šaljapinile, kes nentis õudusega: "Ja siis nägin ma inimest, kes söi heinu." Pole ime, et kahe ja poole aastatuhande eest oli isevalitseja pöördumine puhta roa poole ja vahest ka soov loobuda võimust vabatahtlikult, isikliku kirgastumise nimel, tema alamate arusaamale nii võõras, et seda võidi tõlgendada ainult ühtmoodi.

TÕDE JA HÄDA

"Nabuccosse" on Verdi ja libretist Solera põiminud kõik Piiblis mainitud liinid: Jeruusalemma hukk, nimategelase juudisöbralikkus, hullus ja pääsemine. Kuid romantilise ooperi tavadest lähtudes on algmaterjaliga ümber käidud enam kui vabalt. Eelduste järgi peaks "Nabucco" olema lunastusooper ja tegevus keskenduma kõrgi inimese patu, karistuse

Nabucco – Jassi Zahharov, Fenena – Pille Lill (ees põlvili).

Nabucco – Jassi Zahharov (ees põlvili), Ismaele – Vello Jürna, Fenena – Pille Lill, Anna – Nadia Kurem ja Zaccaria – Mati Palm.

väärjumalaid, austada oma isa ja mitte rikkuda abielu ega himustada ligimese abikaasat.

Kuid oh häda! "Heade" täpne ja verevaene iseloomustamine "headena" teevad ooperi süžees midagi, mis ilma muusikata paneks lihtsalt nutma. Paratamatult märkab võimalik vaataja-kuulaja kõigi tegelaste hulgast ainult kõige kurja juurt, st Abigaili. Tema on liikuma-

muuta. Abigailist on kahju ja tema enesetapp finaalis on õnnetus, mitte karistus. Nebukadnetsar ise justnagu polekski oluline, aga ta on siiski tähtsam kui helge paarike Fenena-Ismael. Ja massid, rahvas, koor. "Nabuccot" ei tulekski määratleda idee, vaid vormi järgi. Kooriooper — hulga ja üksiku kooslus esimese kasuks, sarnaselt "Nabucco"

jaandest on see näinud tekstis muudetud ning vihje juutidele kärbitud. Tammsaare, tutvustab Nebukadnetsari suurust oma "Juuditis". Kentsakaid allusioone "Nabuccoga" on meieni jõudnud angloameerika kultuuriruumist. "Huckleberry Finnis" karjatab tädi Sally: "See neeger on hull, hull nagu Nebukadnetsar!" Vangistusest Paabeli jõgede kaldail laulab Boney M. Küllap leidub muudki.

"SALAMBO" SAATUS

Küsimusele, mis sundis "Nabuccot" valima just nimelt Estonia juubelilavastuseks, ei oska küll mõistlikku vastust anda. Verditi on siin laval olnud ülearugi palju. Hapralt niidikesele "Nabucco" maailmaesietenduse ja Estonia hoone purustamise (vastavalt 09.03.1842 ja 09.03.1944) vahel vaevalt keegi mõtles. Küllap tärkas valijate peas soov olla ekstravagantne ja mõtet edendas eesti jonn demonstreerida siinset kõrget muusikakultuuri. Aga kaasajal vähemängitud, omal ajal kuulsaid oopereid on palju. Kui vajati uhkeid lavapilte, võinuks võtta kasvõi mõne Meyerbeeri tüki. Vahest on Estonia "Nabuccol" oma poliitiline aspekt? See võiks olla üks lüli pikenevas ahelas, kuhu kuuluvad "Schindleri nimekirj" ja võitlus neonatsidega. Siiski on usutavam, et siinsed saalid müüdi välja rohkem tänu uudishimule, mille meedia on ülivõrdeliste epiteetidega üles kütnud.

Ent jõudes ringiga algusse tagasi, peab lõpuks ütlema, mis sai "Salambo". Orson Welles selgitab selle ooperi saatust kolme pimestavalt andeka hetkkaadriga. Esimeses näeme smokingis härrasmeest, kavaleht käes. Teises püüab ta püsida liikumatult, kuid vastu tahtmist käristavad käed kavalehest ribakesi. Kolmas: ooper lõpeb ja kogu paber on ribadeks rebitud. Džentelmen tõuseb ja aplodeerib viisakalt, sest ta on džentelmen. Vaatajal on režissööri sõnum käes — kolm vaatust igavust. Ja kombeka ning eelreklaamiga töödeldud publiku heakskiit.

Harri Rospu fotod